

БОЦМАН А. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТАНОВЛЕННЯ ГЕРМАНСЬКОГО АНАЛІТИЧНОГО ФУТУРУМА

Стаття пов'язана з проблемою аналітизації германських мов, яка була віддзеркалена у процесі формування нових футуральних форм. Вживання презенса у футуральному значенні визначає його як колоній утворюючу архієдиницю, яка є плуріпотентним попередником у темпоральному аспекті. Сполучення допоміжних дієслів з інфінітивом може бути визначене як монопотентний попередник стабільних футуральних германських форм.

Ключові слова: германський футурум, презент, допоміжне дієслово з інфінітивом, монопотентні плуріпотентні попередники, колоній утворююча архієдиниця.

Статья связана с проблемой аналитизации германских языков, которая была отражена в процессе формирования новых футуральных форм. Употребление презенса в футуральном значении определяет его как колонийобразующую архиединицу, которая является плурипотентным предшественником в темпоральном аспекте. Сочетание вспомогательных глаголов с инфинитивом может быть определено как монопотентный предшественник стабильных футуральных германских форм.

Ключевые слова: германский футурум, презенс, вспомогательный глагол с инфинитивом, монопотентные и плурипотентные предшественники, колонийобразующая архиединица.

The article deals with the problem of Germanic language analytisation which was reflected in the process of forming new future forms. Presence usage in future meaning defines it as colonyforming archunit which is a pluripotential precursor in the temporal aspect. Combination of auxiliary verbs with infinitive may be distinguished as a monopotent precursor of stable futurum Germanic forms.

Key words: Germanic futurum, presence, auxiliary verb with infinitive, monopotent and pluripotential precursors, colonyforming archunit.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Оформлення видів – часів у германських мовах традиційно починається із занурення у систему часів готського дієслова. Специфічними особливостями дієслівної системи, частково засвідченої ще у перших писемних пам'ятках давньогерманськими мовами були бідність видо-часових форм; обмеженість способів та іменних форм дієслова; два часи – презент і претерит; три способи – індикатив, імператив і оптатив; два дієприкметника, одне віддієслівне ім'я – інфінітив – протистоять розгалуженій системі дієслівних форм таких мов, як давньоіндійська і грецька. Історичний, а тим більше генетичний розгляд зазначених особливостей германської дієслівної системи значно залежить від того, як репрезентується початкова, тобто спільноіндоевропейська модель. Між тим з даного питання у сучасній компаративістиці не лише відсутні спільні погляди, але означилися дві

зовсім протилежні тенденції в реконструкції початкової індоєвропейської моделі. Перша з них пов'язана скоріше з тими схемами, котрі були кодифіковані в класичних працях з порівняльної граматики індоєвропейських мов; друга репрезентує результат перегляду попередніх схем у значній мірі піж впливом і на основі нових матеріалів хетської і тохарської мов [1:125].

Використання різних підходів до розв'язання проблеми розвитку і становлення часових (зокрема фундаментальних) форм в германських мовах викликає труднощі на шляху реконструкції саме германських специфічних рис футуральності.

Зв'язок цієї проблеми з науковими та практичними завданнями полягає у спробі виокремити структурні одиниці, які формували те підґрунтя, на якому у подальшому розвивався германський футурум. А це, можливо, дозволить з'ясувати специфіку подальшого становлення футурума у західногерманських мовах.

Постановка завдання (цілі статті). Виокремлення колоній утворюючої архіюдиниці, яка лягла у підґрунтя германського футурума, а також опис її похідних є основним завданням цієї статті. **Актуальність** дослідження полягає у тому, що виокремлення, диференціація темпоральних первинних (архі)юдиниць залишається і досі складним питанням, розв'язання котрого потребує детального аналізу писемних пам'яток як германських, так і багатьох інших індоєвропейських мов, одночасно здійснюючи широкі узагальнення для пошуку паралельних шляхів в розвитку. **Наукова новизна** репрезентованого матеріалу полягає у тому, що здійснюється спроба виокремлення та дескрипції архіюдиниць, які сформували підґрунтя германської футурума. При цьому виявляється поліаспектне темпоральне вживання архіюдиниці. Якісним показником германської специфіки є поступове формування аналітичної футуральної структури.

Об'єктом дослідження є у першу чергу факти самих давньогерманських мов і діалектів, котрі дозволяють визначити систему дієслівних категорій германських мов епохи появи перших письмових пам'яток; співставлення продуктивних і непродуктивних, типових та ізольованих моделей дозволяє внести принцип відносної хронології і слугує основою для реконструкції спільно германської моделі (внутрішня реконструкція). Співставлення з матеріалом інших індоєвропейських мов використовується для підкріплення результатів

внутрішньої реконструкції, а також для розмежування специфіки германських рис, для виявлення ареальних зв'язків германських мов.

Предметом дослідження є особливості формування германського футурума та його подальший розвиток у західногерманських мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тривалий час у порівняльній граматиці панувала концепція, за котрою індоєвропейська прмова відрізнялася розвинутою системою дієслівних форм, що краще за все збереглися в індо-іранських мовах і грецькій. Тим самим система індоєвропейського дієслова реконструювалася шляхом перенесення до прмови склада форм, засвідчених переважно матеріалом лише цих форм. Так, наприклад. Відновлювалася часова парадигма у складі презенса, імперфекта, аориста, перфекта, плюсквамперфекта і футурума. Відсутність тих або інших реконструйованих архетипів у слов'янських, германських, італійських і балтійських мовах розглядалося як результат втрати “прмовної спадщини” [1:125].

Природньо, що за умов такого перебільшування ролі давньоіндійських і давньогрецьких чинників усі відхилення від греко-індійського еталона у структурі та функціонуванні дієслівних одиниць розглядалися як новоутворення. Найчіткіше і прямолінійно ця концепція була репрезентована у відомому компендіумі К. Бругмана і Б. Дельбрюка [2].

Однак у пізніших працях з індоєвропейських мов зберігається вплив цих схем. Свідомством їх над стійкості є деякі дослідження наступних десятиріч, наприклад праця Г. Конаесера з хетської мови [3]. Висвітлення генезиса системи германського дієслова в класичних працях з порівняльної граматики германських мов ґрунтується на тій же схемі. Давня система германського дієслова реконструювалася шляхом накладання згаданої вище моделі. Так, серед германських дієслівних форм виявляли старі аористи, імперфект, дієприкметник перфекта тощо. Показовою є у цьому плані перша порівняльна граMATика германських мов, що написана з младограматичних позицій В. Штрайтбергом, де стверджувалося, що германські мови “втратили” імперфект, плюсквамперфект, сигматичний аорист, сигматичний майбутній час, зберігши лише дві форми – презент і перфект. При цьому перфект набув претеритальне значення [4:280–281]. Пізніше з незначними варіантами ця думка повторюється у компендіумі германських мов Ф. Дітераі Р. Бетге [5:345–346], а також у працях Ф. Клуге [6:154], Г. Крае [7:92–

93]. Не поривав остаточно з цією позицією А. Мейє [8:91–93]. Не менш стійкою була ця традиція і в історії окремих мов. Так, у 30-ті роки минулого сторіччя Г. Бринкман писав про “волю до спрощення”, котра наче б то обумовила перехід від розвинутої індоєвропейської дієслівної системи до бідної системи германського дієслова; зокрема, відсутність у ранніх пам’ятках імперфекта, плюсквамперфекта, футурума пояснювалося тим, що германці “не мали відчуття часу” [9:47]. Г. Бринкман повторює ідею Габеленца молодшого про “відчуття часу” (Zeitgefühl), якого бракувало давнім германцям, торкаючись системи часів готського дієслова. На той час це положення погоджувалося з традиційним поглядом на особливості германського дієслова як на результат відходу від норм праіндоєвропейської, які найповніше збереглися у грецькій і санскриті. Процес приблизно зображується таким чином: спочатку в праіндоєвропейській існує чітка диференційована система часів; потім “давні германські” у силу властивого їм “прагнення до заощадження” (Streben zur Sparsamkeit), з одного боку, та “відсутність” відчуття часу – з іншого, “втратили успадковане багатство” індоєвропейських форм [9:49], це другий етап; нарешті, третій – відшкодування втраченого за допомогою описових форм. З точки зору наявності або відсутності у мисленні чіткої часової диференціації, давні германці, таким чином, пішли назад у порівнянні зі своїми праіндоєвропейськими предками, не просто “втратили” ту або іншу “форму”, але і позбавившись досягнутої значно раніше якості мислення і властивої вищим ступеням розвитку людства. Лише значно пізніше і у значній мірі у результаті зіткнення з греко-римською культурою в окремих германських мовах з’являється необхідність оформлення часових категорій, яка задовольнялася застосуванням описових форм. Штучність цієї теорії очевидна, оскільки мовний германський регрес виглядає безпідставним і необґрунтованим.

Перегляд викладеної вище концепції розпочався ще до відкриття хетської і тохарської мов, матеріали котрих відіграли значну роль у відмові від традиційних схем. В. Хірт у своїх працях безпосередньо зазначив, що спільноіндоєвропейська дієслівна система не була такою складною, як в індо-іранських мовах і грецькій; на думку Хірта, видо-часова парадигма включала лише презент, аорист, перфект [10:164]. Під впливом цих ідей К. Карстин [11], Г. Амман [12:336–340], Г. Аннц [13:441] розвивали потім концепцію, за якою спільноіндоєвропейська

мова на момент виокремлення мовних груп ще не мала сформованої системи дієслівних форм. Тому оформлення індо-іранської дієслівної системи, як і дієслівних систем інших індоєвропейських мов, розглядалося як результат індивідуального розвитку [12:341].

Під значний вплив Г. Хірта підпадає Е. Прокош, котрий писав: “Було б помилково приписувати складну систему часів санскрита, грецької, латини праіндоєвропейській мові. Багато в цій системі часів – вторинне явище” [14:148–149]. Значно глибшими і суттєвішими були ті зміни, котрі внесли в концепцію індоєвропейського дієслова праці А. Мейє. Вирішальну роль тут відіграли нові принципи і прийоми дослідження: застосування методів прототипової лінгвістики, частково внутрішньої реконструкції, а також внесення принципів системності і відносної хронології в аналізі фактів, що вивчаються. Починаючи з 1908 р., коли вперше була опублікована відома робота А. Мейє про діалекти спільноіндоєвропейської мови [15], і до 30-х років двадцятого сторіччя, коли залучення хетських і тохарських матеріалів по-іншому поставило питання про перегляд старих схем розвитку індоєвропейської дієслівної системи, склалися поступово нові уявлення про найдавніший тип індоєвропейського дієслова.

Можна стверджувати, що на той момент, коли матеріали хетської і тохарської мов стали інтенсивно залучатися для висвітлення генезиса індоєвропейських моделей, стара схема індоєвропейського дієслова, що була репрезентована класичними працями з порівняльного мовознавства, була вже значно розхитана.

Сучасний стан вивчення індоєвропейського дієслова може бути схарактеризований словами Х. Станга, написаними ще у 1942 р.: “Щодо спеціально дієслівної системи, то індоєвропейське мовознавство знаходиться зараз на тій стадії, коли змушені визнати, що знаємо про спільноіндоєвропейський стан менше, ніж вважали декілька десятиріч перед тим. Та відносно проста картина індоєвропейської дієслівної системи, котру навів Бругман, виявилися зруйнованою без того, щоб вдалося її замінити новою якісною картиною” [16:2].

Можливо, що дійсно ця відмінність пояснюється тим, що на момент початку відмежування окремих мовних груп іменна система вже склалася в основних своїх особливостях, тоді як система дієслова сформувалася пізніше у період інтенсивного розгляду індоєвропейської мовної спільноти, являючись у значній мірі продуктом розвитку

окремих мовних груп [1:125–129]

Виклад основного матеріалу. При розгляданні граматичних категорій германського дієслова обов'язковим є розмежування особових і не особових форм, оскільки системи граматичних категорій у них також різко відрізняються. Для особових форм іррелевантні категорії особи і способу; для деяких з них і категорія числа (інфінітив); структура є часових і станових опозицій у не особових форм принципово інша, ніж у особових форм. Зовсім позачасовою категорією був готський інфінітив, що передавав за допомогою однієї форми все розмаїття відтінків неозначеного способу, які мали місце в оригінальному біблійному тексті. Так, наприклад, виокремлюються три відтінки, де у першому готський інфінітив відповідає грецькому inf. aorist. : *bi biuhtja gudjinassaus hlauts imat urrann du saljan* (L. I, 9) “за звичаєм священників винав йому жереб принести жертву”: *saljan* перекладає грецьке inf. aorist. *ἑσθιασαι* – *ip Aileisabaip usfullnoda mel du bairan* (L. I, 55) “і прийшов Єлизаветі час родити”: *bairan* відповідає грецькому *τεκεῖν* inf. aorist. II. – *Gamelid ist auk þatei aggilum seihaime anabiudip bi þuk du gafastan þuk* (L. IV, 10) “написано також, що ангелам своїм наказав охороняти себе”: *gafastan* відповідає грецькому *διαφυλάξει* inf. aorist. I. У другому готський інфінітив відповідає грецькому inf. perf. akt.: *hansidedup ina siukan* (Ph. II, 26) “ви почули, що він хворий”, де *siukan* = *ἡσθενήσθαι*, тобто inf. perf. – *man auk ni waihtai mik minnizo gataujan* (K. II. XI, 5) “вірно також, що ні в чому не зробилося менше”, де *gataujan* = *υστερήσθαι* inf. perf. У третьому готський інфінітив відповідає грецькому inf. präs. *insandida ins merjan þiudangardja gudis* (L. IX, 2) “і послав їх проповідувати царство Боже” де *merjan* = грецькому *κηρύσσειν* inf. präs.

Таким чином готський інфінітив однаково перекладає грецький inf. präs., aor. і perf., що підтверджує висловлене вище припущення про відсутність стосовно інфінітива будь-якої часової диференціації. Тим самим уся система *Verbum finitum* у готській залишається позачасовою диференціацією.

Стосовно *Verbum finitum* відомо, що найстародавніше ядро часових опозицій дає протиставлення двох форм – презенса і претерита. Основним змістом опозиції було протиставлення процесу, що відбувався або здійснювався у минулому (претерит), процесу, що не характеризується цією ознакою (презент ~ футурум). Сильним

складником у цій опозиції був претерит, смислова розрізнявальна ознака котрої була достатньо зрозумілою, тоді як процес міг означати цілу низку різних процесів [1:252–253]. Готський презенс може репрезентувати процес, що співвідноситься з теперішнім часом: *qīra auk izwis* (M. V, 20) “кажу вам”. Або процес позачасовий: *witōf frauī – inōf mann, swa lagga heila swe libaiōf* (R. VII, 1) “закон панує над людьми, доки вони живуть”. Але найцікавішим є випадок, коли через презенс передається майбутня дія: *managai fram urredunsa jah suggga qimand* (M. VIII, 11) “численні прийдуть зі сходу і заходу”.

З семантикою майбутнього була тісно пов’язана і репрезентація майбутнього часу за допомогою умовного способу. В якій мірі тут виявився вплив норм вульгарної латини, в якій у післякласичний період зустрічалося часте змішування функції кон’юктива з майбутнім, саме у силу модального характеру самого майбутнього вульгарної латини, – важко сказати, але такий вплив цілком можливий [17:231]. У будь-якому випадку, умовний спосіб у готській у рівній мірі передає грецький майбутній як у тих випадках, коли цей час має відтінок наказового способу у новозавітніх приписах і законах, так і коли він репрезентує протокатегорію майбутнього, наприклад:

1) Майбутній з відтінком наказового способу: *hausideduþ þata qīran ist: frijos nehwindjan þeinana, jah frais fiand þeinana* (M. V, 43) “ви чули, що сказано, люби ближнього твого і ненавидь ворога твого” де *frijos* і *fiais* – оптативні форми, що передають грецький майбутній ἀγαπήσεις καὶ μισήσεις. – *ni ufarswarais iþ usgibais frauīn aiþans þeinans* (M. V, 33) “не давай брехливої клятви, але виконуй перед Господом клятви твої”, де *ufarswarais* і *usgibais* = грецькому ἐπιόρμησες, ἀποδώσεις.

2) Майбутній в грецькій виражає лише категорію майбутнього часу без модального відтінку: *jah sijaina þo twa du leika samīn* (Mrc. X, 8) “і будуть два однією плоттю”, де *sijaina* = грецькому ἔσονται. – *hwa niþ taujai þis weinagardis* (Mrc. XII, 9) “що ж зробить господар виноградника”, де *taujai* = грецькому ποιήσει.

Паралельно з усіма цими формами домінуючу роль продовжувала відігравати передача грецького майбутнього за допомогою презенса простих, так і складних (з префіксом) дієслів. Незалежно від того, чи має рацію Штрейтберг [18:121], який стверджував, що в готській мові теперішній час складних дієслів завжди відповідав перфектному

майбутньому (це може бути прийняте лише з дуже великим застереженням, вже один той факт, що теперішній час як дуративних, так і перфектних за термінологією Штрейтберга дієслів у рівній мірі передавав і теперішній, і майбутній час, свідчить про відсутність справжньої диференціації цих двох категорій. Якщо порівняти, наприклад, *saei galaubeid mis: þoei ik tauja, jah is taujif jah maizona þaim taujif* (J. XIV, 12) “той, хто вірує в мене, справи, котрі творю я, і він створить і більше цих створить”, де перше *tauja* = ποιῶ; друге ж = ποιῆσει: тут просте дієслово у рівній мірі відповідає і теперішньому, і майбутньому грецького оригінала. Протилежне явище спостерігається у Кор. II, I, 10: *izei us swaleikaim dauþum uns galausida jah galauseip* (ῥύσεται) “він той, хто від подібних смертей звільнив нас і звільняє, котрого ми чекали, щоб бути звільненими”.

Іноваційним явищем у готській мові було вживання описових форм, які виникли через необхідність знайти вирази для новоутворених понять. Тут особливо чітко прослідковується залежність описових форм від грецької та латини; ці форми сприймаються як чужорідні, що позначається на їх дуже рідкому вживанні. Тут, як і стосовно тих випадків, коли майбутній час репрезентується через умовний спосіб, чітко відчувається модальний характер у сприйманні того, що підкреслює необхідність або бажаність тієї дії, котра виражена у даній формі. Футурум у готській у тих випадках, коли він отримує якісь спеціальне оформлення, тяжіє до того, щоб виражати не лише часові, але і модальні відносини, правильніше – не стільки часові, скільки модальні відносини. Це стосується у першу чергу форм із *skulan* і *haban*, у більшості випадків вони не випадково репрезентують грецьке μέλλειν, так само надаючи дії відтінок зобов’язання. Майбутній, як суто часова категорія, що використовує абстрактне *warden* (в готській їй рівноцінна форма з *duginnan* “починати”, що зустрічається лише два рази), оформлюється у германських мовах лише наприкінці середньовіччя і має книжково-літературний характер, але і досі відсутня у деяких німецьких діалектах [19:294–295].

В готській описовий майбутній утворюється за допомогою *duginnan*, *haban*, *skulan*. Вплив тут латино-грецького описового майбутнього (у латині з *incipere*, *habere*, у грецькій вже із згаданим μέλλειν, що конкурує у вульгарній латині та койне зі старими формами, тим більше ймовірно, що в готській ці форми мають випадковий

характер, категорія ж майбутнього не потребувала ще оформлення в мові [9; 17]. Характерно, що найабстрактніша форма з *duginna* (відповідає латинському *incipere*) зустрічається лише два рази [20]. З них перший: *jah in þamma fagino, akei jah fagidon dujinna* (*Ph. I, 18*) “і цьому радію, але і буду радіти” відповідає грецькому *καίεν τὸτω χαίρω, ἀλλακαί χαρήσομαι*, де протилежність грецького *χαίρω* – *χαρήσομαι* передається в готській *fagino* – *fagidon duginna*. Тут вживання описової форми, як у багатьох інших випадках, слугує одним із способів передачі грецького протиставлення теперішнього майбутнього. Другий випадок з *duginnan* у цьому відношенні іншого порядку: *wai izwis jus hlahjandans ni unte gaunon jah gretan duginnid* (*L. IV, 25*) “горе вам, що сміються зараз, бо почнете плакати і скаржитися”, де *duginnan* підкреслює інхоативність дії.

Haban і *skulan* передають переважно *μέλλειν* оригінала. Цікаво зазначити, що в латині, норми котрої вплинули на оформлення описового майбутнього в готській, *habere* мало відтінок зобов’язання у протилежність простому майбутньому і повністю відповідав грецькому майбутньому *μέλλειν* пізніше, у період вульгарної латини, коли норми літературної мови були змушені відступити перед навалою і тиском норм розмовної мови народних мас, *habere* отримує широке вживання, відтісняючи всі старіші форми майбутнього. В цьому виявилася, однак, тотожність модального майбутнього над суто часовою категорією, яким був майбутній час у класичній латині.

Готський *haban* + *inf.* передає грецьке *μέλλειν* + *inf.*: *jah andnimands aftra þans twalif dugann im qifan habaidenum ina gadaban* (*Mrc. X, 32*) “і покликавши знов дванадцять, почав їм казати, що з ними повинно трапитися”: в грецькому оригіналі *μέλλειν αὐτῶ τμβαίνειν*. – *if silba wissa þatei taujan* (*J. VI, 6*) “бо знав сам, що повинен був робити”: в грецькому *έμελλεν ποιεῖν*. – *qaruh þan þana Judan Seimonis, sa auk habaida ina galewjan* (*J. VI, 71*) “Це говорив про Іуду Симонова Іскаріота, котрий повинен був зрадити його”: в грецькому *έμελλεν παραδῖδο vai*.

Skulan + *inf.* так само відповідає грецькому *μέλλειν* + *inf.*: *sa ist Helias, saei skulda qiman* (*M. XI, 14*) “це Ілля, котрий повинен прийти”: *skulda qiman* = грецькому *ὁ μέλλων έρχεσθαι* – *þai gasaihwanans in wulþau qefun urruns is, þoei skulda usfuljan in Iairusalem* (*L. IX, 31*) “мі, що бачили його у славі, говорили про його вихід, котрий повинен

здійснитися в Іерусалимі”: *skulda usfuljan* = ἔμελλεν πληροῦν.

Аналогічні конструкції мають місце в L. IX, 44; L. XIX, 11; J. VII, 35; J. VII, 39; J. XII, 33; J. XVIII, 32; T. II. IV, 1.

Сам характер дієслова *skulan* та його семантика, що виражає зобов’язання, не дозволяли його вживання в інших випадках; *haban* же три рази передає грецький футурум без *μέλλειν*, з них два рази спеціально підкреслюючи у такий спосіб майбутнє у протилежність теперішньому від того ж дієслова: пор. *tauja jah tau jah haba* (K. II. XI, 12) “роблю і буду робити”; *taujiþ jah taujan habaiþ* “робите і будете робити” (Th. III, 4).

Таким чином описові форми майбутнього в готській переважно пов’язані з певним модальним характером його; сама поява їх в готській мові, що зумовлена структурою цих форм в грецькій і латині, була спочатку результатом необхідності виразити саме цей момент у категорії майбутнього часу; лише потім як виняток, коли звичайна репрезентація майбутнього формами теперішнього часу або умовного способу відчувалася як недостатня, зверталися до цих форм, в інших випадках. Таких прикладів налічується лише декілька в усій пам’ятці, при цьому залишається відкритим питання, чи не підкреслювався готським перекладачем і в цих випадках особливий відтінок майбутнього, що не виражений у грецькому оригіналі.

Але аналіз розвитку футурума в усіх давньогерманських мовах засвідчує, що в них із різною інтенсивністю прослідковується тенденція до збагачення двочленною часовою парадигми (презент-претерит) за рахунок різних сполучень службового і повнозначного дієслова, що спостерігалось в інших індоєвропейських мовах, зокрема і в такій мові, настільки архаїчній і далекій від германської групи як хетська [3:213–214].

В системі активного стану германських мов, можливо, найдавнішими були сполучення, що були покликані внести обмеження у смислову структуру презенса, а саме сполучення, що пов’язані з вираженням проєкції у майбутнє. Вже в готській мові, це фактично ще відсутні словосполучення, структурно тотожні майбутнім аналітичним формам перфекта і плюсквамперфекта інших германських мов, виокремлюються складні конструкції зі значенням майбутнього часу [1:256–257].

Можливо, що поява аналітичних конструкцій була пов’язана з тим, що вживання презенса у футуральному значенні не дозволяло повністю розкрити семантику. Функцію конкретизатора часу (майбутнього) може

виконувати фразовий або надфразовий контекст, котрий містить або опосередковані вказівки на часові ознаки процесу, або спеціальні лексичні або синтаксичні індикатори: *in þizai ustassai, þan usstandand, þvarijamma ize wairþiþ qens?* (Мк. XII, 23) “у неділю, коли вони воскреснуть, якому з них вона буде за дружину?”. Але і наявність таких конкретизаторів, можливо, не завжди могла точно передати футуральність. Лише у підрядних реченнях – обставинах умови і часу така функція конкретизатора була достатньою (завдяки чому ця тенденція зберігається і в сучасних германських мовах).

Проведений аналіз і співставлення готських і грецьких часових форм свідчить, що найширше для репрезентації грецького футурума вживається готський презент. У темпоральному аспекті його можна визначити як *колонійутворюючу архіодуницю*. Функціонуючи в мові, ця одиниця проявляє себе як *плюріпотентний* (темпоральний) *попередник*, оскільки позначає теперішню дію, майбутню дію, а також позачасову дію. Описовий готський футурум, особливо *skulan + inf.* може бути визначений як *монопотентний попередник*, оскільки у першу чергу він репрезентує футурум з певним модальним відтінком.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Аналітичні форми футурума в готській мові виникли на тлі домінуючої колонійутворюючої архіодуниці готського презенту, який, завдяки своїй поліфункціональності, кваліфікується як *плюріпотентний попередник*. Поява аналітичних форм з футуральним значенням, можливо, була зумовлена або недостатньою ефективністю дії конкретизаторів часу, або необхідністю передати специфіку дії, яка не була відображена в грецькому оригіналі. Не можна не враховувати і той факт, що претерито-презентні дієслова сформували в готській мові доволі чітко окреслену групу, яка могла поступово здійснювати функціонально-семантичну експансію, перебираючи на себе функцію конкретизаторів футурума. Готський аналітичний футурум реалізує свою проекцію у майбутнє, оперуючи або модальними дієсловами, або дієсловами починання.

Фактично ці два варіанти визначають формування аналітичних форм майбутнього в усіх германських мовах: у скандинавських мовах найдавнішого періоду вживалися сполучення модальних дієслів *типи, skulu + інфінітив* (модальний майбутній), але поряд з цим широко вживалася і друга модель зі службовим дієсловом “*ставати*” [21:231–232]. В англійській мові розвиток відбувався по лінії вживання

модальних дієслів, у німецькій в різні історичні епохи і в різних діалектах конкурували обидва способи [17:258–263]. У перспективі доречно зосередитися на особливостях формування аналітичного футурума у споріднених германських мовах, які окреслені тригональною апроксимаційно-асимптотичною моделлю (давньоанглійська, нижньосаксонська, фризська, нідерландська. При цьому не можна не враховувати контактну взаємодію зі скандинавськими мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сравнительная грамматика германских языков* : [в 5-ти т.] / [под ред. : М. М. Глухман, В. М. Жирмунского, Э. А. Макаева, В. Н. Ярцевой]. – М. : Изд-во АН СССР, 1966. – Т. 4 : Морфология (продолжение). – 496 с. 2. *Brugmann K. Grundriß der vergleichenden Grammatik den indogermanischen Sprachen* / K. Brugmann, B. Delbrück. – Strassburg : Faehbuchverlag, 1897. – 386 S. 3. *Kronasser H. Vergleichende Laut- und Formenlehre des Hethitischen* / H. Krinasser. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1956. – 526 S. 4. *Streitberg W. Urgermanische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der altgermanischen Dialekte* / W. Streitberg. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1896. – 488 S. 5. *Deiter F. Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte* / F. Deiter, R. Bethge. – Leipzig : S. Hirzel, 1898. – 542 S. 6. *Kluge F. Uegermanisch* / F. Kluge. – Strassburg : Fachbuchverlag, 1913. – 385 S. 7. *Krahe H. Germanische Sprachwissenschaft* / H. Krahe. – Berlin : Akademie Verlag, 1957. – Bd. II : Formenlehre, 1957. – 438 S. 8. *Meiße A. Основные особенности германской группы языков* / А. Мейе. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1952. – 376 с. 9. *Brinkmann H. Sprachwandel und Sprachbewegung in althochdeutscher Zeit* / H. Brinkmann. – Jena : Friedrich-Schiller-Universität, 1931. – 428 S. 10. *Hirt H. Indogermanische Grammatik* / H. Hirt. – Leipzig : Veb. F. A. Brockhaus Verlag, 1928. – Bd. IV. – 482 S. 11. *Karstein K. Indogermanisch und Germanisch* / K. Karstein // “Germanen und Indogermanen” Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur, Festschrift für Herman Hirt. – Heidelberg : Faehbuchverlag, 1936. – S. 297–327. 12. *Ammann H. Germanischen und indogermanischen* / H. Ammann // “Germanen und Indogermanen” Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur, Festschrift für Herman Hirt. – Heidelberg : Faehbuchverlag, 1936. – S. 329–342. 13. *Arntz H. Gemeingermanisch* / H. Arntz // “Germanen und Indogermanen” Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur, Festschrift für Herman Hirt. – Heidelberg : Faehbuchverlag, 1936. – S. 429–451. 14. *Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков* / Э. Прокош. – М. : Наука, 1954. – 476 с. 15. *Meillet A. Les dialectes indo-européens* / A. Meillet. – Paris : Academia, 1908. – 428 p. 16. *Stang Chr. S. Das slavische und baltische Verbum* / Chr. S. Stang. – Oslo : Akademiska Bokhandeln, 1942. – 342 S. 17. *Behaghel O. Deutsche Syntax* / O. Behaghel. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1923. – Bd. II : B. Adverbium, C. Verbum. – 372 S. 18. *Streitberg W. Gotisches Elementarbuch* / W. Streitberg. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1910. – 275 S. 19. *Жирмунский В. М. История немецкого языка* / В. М. Жирмунский. – М. : Высшая школа, 1965. – 408 с. 20. *Merold F. Futurum und futurische Ausdrücke in Gotischen* / F. Merold // Wissenschaftliche Monatsblätter. – Wien : Lang, 1875. – S. 283–298. 21. *Стеблин-Каменский М. И. История скандинавских языков* / М. И. Стеблин-Каменский. – М. ; Л. : Наука, 1953. – 386 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Streitberg W. Die Gotische Bibel* / Wilhelm Streitberg. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1965. – 498 S.